

<http://www.diva-portal.org>

This is the published version of a chapter published in *1976-2006, 30 år med folkmusik på KMH*.

Citation for the original published chapter:

Rosenberg, S. (2009)

Med rösten, traditionen och mp3-spelaren: Om att utbilda folksångare på musikhögskola

In: Sven Ahlbäck, Petter Berndalen, Jonas Hjalmarsson, Bridget Marsden, Olof Misgeld, Susanne Rosenberg, Pernilla Willman (ed.), *1976-2006, 30 år med folkmusik på KMH* (pp. 62-84). Linköping: Kungl. Musikhögskolan

N.B. When citing this work, cite the original published chapter.

Permanent link to this version:

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kmh:diva-3272>

SUSANNE ROSENBERG

Med rösten, traditionen och mp3-spelaren

Om att utbilda folksångare på musikhögskola

*Utbildningar för folksångare på
Kungliga Musikhögskolan innan 1994*

På annat ställe i denna skrift så beskrivs utförligt hur folkmusik i stort fått en plats på Kungl. Musikhögskolan och historiken kring det. Här kommer en presentation av framförallt den svenska folksångens roll i denna utveckling.

I slutet av 1970-talet skapades möjligheten för musiker med olika bakgrund att söka till individuell studiegång för musiker. Denna utbildning riktade sig till alla som inte »passade in« i det ordinarie klassiska musikerprogrammet. Tre folksångare gick denna utbildning under 80-talet: Marie Selander, Lena Willemark och undertecknad.

Den traditionella instrumental/ensembleläro-utbildningen där framförallt musklärare till kultur och musikskolor utbildades öppnades i början på 1980-talet också för folkmusiker. Dit kunde även den som

hade sång som huvudinstrument söka. En enda folksångare har påbörjat den utbildningen – Eva Åström Rune

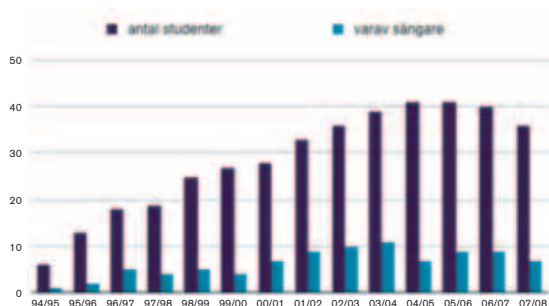
Inom andra utbildningar på KMH har också några namnkunniga folksångerskor gått, till exempel Maria Røjås som gick klassik sångpedagogutbildning och Gunnel Mauritzson som gick 2-ämnesläro-utbildning, båda under 1980-talet.

*Folksången på KMH efter 1994
inom institutionen för folkmusik*

Folkmusikinstitutionen inrättades som beskrivs på annat ställe i denna skrift 1994 vilket gjorde det möjligt också för folksångare att söka till en specialiserad musikerutbildning – den första i sitt slag i Sverige. En sångstudent, Ulrika Bodén, antogs läsåret 1994/95 och Eva Åström Rune fick en sångklasskamrat! Folksång har sedan blivit mer synlig både inom KMH och i

utbildningsutbudet utåt och antal sökande och studenter har ökat sedan dess.

Lite statistik

I staplarna ovan kan man se hur många personer som studerat per läsår sedan 1994 och hur många av dessa som har varit sångare.

I genomsnitt har två sökande på folksång antagits till varje läsår och sammanlagt är det 28 folksångare som studerat vid institutionen sedan 1994 detta utgör precis en fjärdedel av det totala antalet 112 studenter under perioden 1994–2007. Sångarna är den näst största instrumentgruppen efter fiolspelarna, tätt följda av nyckelharpister.

Manligt – kvinnligt

Den största andelen sökande är och har alltid varit kvinnliga sångare och av dem som antagits är också flest kvinnor. Ungefär en fjärdedel av dem som antagits är manliga sångare, de flesta med inriktning »folkmusik/ konstmusik från andra kulturer«.

Förutbildningar inom folksångsområdet

De flesta, cirka 80 %, av dem som sökt till svensk folkmusik har gått en förutbildning, till exempel viskursen på Malungs folkhögskola, konservatoriet i Falun, Bollnäs Folkhögskola, Ingessunds Folkhögskola eller Musikhögskola, Hemse folkhögskola m.fl. Det är mycket vanligare nu på 2000-talet att de som söker har en förberedande utbildning än tidigare.

Studenter från andra delar av kmh

Sedan institutionen bildades så har antalet studenter från andra delar av kmh som vill studera folksång blivit fler, från i princip inga alls till ungefär tio studenter per läsår som vill ha breddning eller fördjupning i folksång. Dessutom tillkommer specialkurser i kulning och folksångensemble och folkkör öppna för andra studerande samt ett årligt folkmusikprojekt för andra utbildningar inom kmh där folksång är en viktig del. Institutionen har dessutom fått

*Ladi Mbengani, en av sångstudenterna inom inriktningen
»folkmusik från andra kulturer«. Här omgiven av två spelande
klasskamrater – Pontus Estling och Jonas Åkerlund.*

Linn Arrias, en av alla studenter som kommit från andra delar av kmh för att studera folksång på institutionen, här med de klassiska attributen, visboken och mp3-spelaren.

möjlighet att ordna flera fortbildningskurser i till exempel kulning, flerstämmig sång, folksång m.m. som riktar sig till redan verksamma musiker och pedagoger utanför kmh. Dessutom får de som läser en bredare så kallad mixmetodikkurs i sång numera även en kort kurs i folksångsmetodik.

Innehållet i utbildningen – vilka lärare?

Sedan institutionsstarten har vi på institutionen haft en idé om att det skall finnas en mix av fast anställda lärare som kan stå för kontinuiteten och ett stort antal timlärare som kan anställas utifrån studenternas önskemål och behov. På sångsidan har under-teknad och Gunnel Mauritzson stått för kontinuiteten. En folksångstudent har sedan genom sin utbildning stora möjligheter att välja olika vägar och profil, både vad gäller fördjupning och/eller breddning. På så vis får varje student en unik utbildning med en egen profil men med en gemensam grund när de examineras från kmh. När det gäller profil och breddning/ fördjupning får studenten välja fritt bland lärare inom Norden och också om det är möjligt att tillfälligt engagera lärare från ett bredare geografiskt fält.

Studenten har oftast en av de fasta lärarna inom institutionen i sitt huvudämne i ett till två år och

Sångare som studerat med svensk folksång eller folksång/ konstsång från andra kulturer vid institutionen för folkmusik mellan 1994–2007 i kronologisk ordning och med geografiskt ursprung:

Eva Åström- Rune (Dalarna), Ulrika Bodén (Ångermanland), Sofia Sandén (Dalarna), Sofia Karlsson (Stockholm), Kersti Ståbi (Hälsningland), Marie Axelson (Medelpad), Karin Ericsson-Back (Dalarna), Malin Foxdal (Dalarna), Unni Boksasp (Norge), Maria Misingeld (Stockholm), Johanna Hertzberg-Bölja (Hälsningland), Annar By (Norge), Ebba Jacobsson (Bohuslän), Kajsa Dahlström (Närke), Ladi Mbengani (Kongo), Rostam Mirlashari (Baluchistan), Mamadou Sene (Senegal), Katarina Hallberg (Hälsningland), Xavier Perriot (Frankrike), Calle Arnberg (Stockholm), Tara Aziz (Kurdistan/Iran), Emma Björling (Jämtland), Shipra Nandy (Bangladesh), Chitra Paul (Bangladesh), Josefin Peters (Stockholm), Maja Eriksson (Uppland), Lisa Lestander (Västerbotten), Bahram Badjelan (Iran), Sofia Berg-Böhm (Stockholm)...

Gunnel Mauritzson som jobbat som lärare sedan 1998 sjunger på Folk Baltica våren 2007.

sedan får studenten möta antingen den andra fasta sångläraren under ett år eller välja en annan huvudlärare.

Exempel på lärare som arbetat inom institutionen inom huvudämnet är (förutom undertecknad och Gunnel Mauritzson), Lena Willemark, Marie Selander, Hanne Kjersti Yndestad, Mousa Elias, Abdul Rahman m.fl.

Dessutom väljer studenten utifrån sitt intresse fördjupning inom folksångengenren eller breddning mot andra genrer. Exempel på fördjupningslärare inom

folkmusikgenren förutom ovanstående: Agneta Stolpe, Ånon Egeland (norskt), Rogelio Duran (Flamenco), Sanna Kurki Suonio, (finsk folksång) Bahram Badjelam (klassisk persisk sång), K Shivakumar (klassisk sydindisk sång). Några vill gärna fördjupa sig i trallning och då väljer de nästan alltid en spelman, till exempel Ellika Frisell eller Sven Ahlbäck.

När det gäller genremässig breddning är det ganska olika hur studenterna väljer, men många vill ha en jazz- pop- eller musikallärare på KMH medan några söker breddning mot teatersång eller vill studera hos en talpedagog. Inte så många vill bredda sig mot klassisk sång, men några har genom åren valt att till exempel jobba med tidig musik.

I princip finns det inga hinder för vilka lärare de kan önska sig både inom huvudämnet eller inom fördjupning/ breddning förutsatt att läraren bor inom rimligt avstånd så att en viss kontinuitet kan upprätthållas. Det finns också några studenter som valt att resa till en speciell spelman eller sångare och stanna där ett tag för intensivtstudier både inom Sverige och till Irland, Finland eller Norge.

Folksångstudenterna möter dessutom under sin utbildning ett stort antal sångare både på seminarier och gemensamma lektioner och vi har genom året haft besök av både äldre och yngre traditionsbärare

Sean Nós-sångerskan Eilis O'Sullibhan jobbar med uttal och sångstil tillsammans med sångstudenten Thyg på folkmusikutbildningarna vid Universitetet i Limerick, Irland dit sångpedagogstudenterna reste på studiebesök 2003.

och sångare från olika kulturer och samarbetat med sångare från olika kulturer.

Både under studietiden och efter avslutade studier jobbar de flesta som frilansande sångerskor/sångare i olika grupper oftast i kombination med att de undervisar (till exempel inom förutbildningarna) och komponerar/ arrangerar eller jobbar i till exempel teatersammanhang. Musikerutbildningen till folksångare blir en plattform där varje individ sedan skapar sin egen profil och marknad.

Sedan mitten av 1990-talet har folksången fått en

Ett samarbete mellan en korsikansk sångensemblen och KHM's folksångensemble. kmh sångare från höger: Susanne Rosenberg, Karin Ericson-Back, Kajsa Dahlström, Katarina Hallberg och Johanna Bölja-Hertzberg, Jokkmokk 2003.

betydligt starkare ställning inom musiklivet både inom- och utomlands och det är numera vanligt med ensembler där sång har en viktig roll, medan det i 80- och 90-talets revival av folkmusik inte alls var lika vanligt. Möjligheten till utbildning har definitivt bidragit till att folksångare både blivit fler och fått en starkare ställning inom musiklivet.

Men för att återvända till beskrivningen av själva studierna vid KMH, så finns det en generell studieplan för sångundervisningen som avspeglar grundtanken i utbildningen (som är gemensam för alla huvudämneslärare på institutionen) – att varje student jobbar utifrån folkmusikgenren, både vad gäller repertoar och metod. I sångundervisningen får studenterna jobba med sin egen röst utifrån svensk folksång (eller om de har annan bakgrund) på följande sätt:

Folksångstudier på KMH

Målet med undervisningen är att studenten skall bli en bättre sångare, genom att utveckla sin röst, sin repertoar, sin gestaltsförmåga och genom att hitta sin egen profil med folksången som utgångspunkt. Man kan säga att huvudämnesläraren fungera både som traditionsbärare, sånglärare, coach/handle-dare och inspiratör.

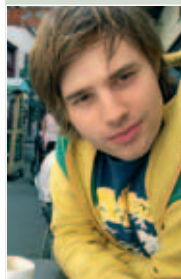
*Nandi Vileika (längst till vänster) som studerade folksångs-
metodik tillval rättar till andningsteknik hos sin övningselev
Fatima och på den högra bilden Ebba Jakobsson (i svart)
som studerade till folksångpedagog, här med sina övnings-
elever.*

Undervisningen bygger till största delen på den beprövade och väl fungerande metoden gehörsunder-
visning genom att studenterna lär sig både visor på
gehör från en levande person eller från en inspelning.
I mitt fall handlar det om att jag lär ut visor som jag i
min tur lärt mig efter till exempel vissångerskorna
Eva Eriksson och Lisa Boudré, vars visor är en del av

min kärnrepertoar, men det kan också vara visor som jag lärt från traditionella inspelningar med vissångare från olika delar av Sverige eller Norden. En viktig del i undervisningen är också att studenten får handledning i hur man själv kan lära sig visor från inspelningar med både unga och gamla vissångare och som en liten del att också lära sig visor från uppteckningar, notation. Att själv reflektera över både processen och arbetssätt och repertoar ingår självklart i undervisningen.

»Det finns en generell studieplan för sångundervisningen som avspeglar grundtanken i utbildningen – att varje student jobbar utifrån folkmusikgenren, både vad gäller repertoar och metod.«

För att lära sig visor mellan lektionerna så spelar studenterna in repertoaren vid varje lektionstillfälle, antingen på Mp3 spelare eller numera oftast via sin bärbara dator. De flesta traditionsinspelningar som används i undervisningen finns att tillgå på en

ANDERS NYGÅRDS

Instrument: Fiol

Utbildning: Musikerutbildning svensk folkmusik, 1998–2001

Idag: Frilansande musiker, pedagog samt kompositör inom teater och film

»Utbildningen har gett mig bredd inom musiken samt skapat många nya kontakter.«

ALICIA BJÖRNSDOTTER ABRAMS

Instrument: Fiol

Utbildning: Musikerutbildning svensk folkmusik, 1999–2003

Idag: Frilansande musiker och pedagog. Bosatt i USA.

»KMH Folk lade grunden för vad jag gör idag och hur jag närmar mig musik överhuvudtaget. De flesta av mina musiksamarbeten startade på KMH.«

FOTO: ESBJÖRN AHLSEN

server dit studenten kan logga in och lyssna på till exempel Lena Larsson eller Vikes Johan Persson. Ibland lägger man som lärare »upp« vissa inspelningar och låtar på sin egen interna serverplats dit studenterna kan gå in och lyssna på eller tanka ner inspelningar från. Vistexter skickas flitigt via e-post och bearbetas och förändras under gång.

»Vi har gjort flera studieresor med fokus på metodik och i mitt arbete som pedagog på institutionen för folkmusik har jag kommit att intressera mig mer och mer för den metodiska aspekten av folksång.«

Själv har jag skapat en uppdaterbar webbok »Med blåtoner och krus« där inspelningar och uppteckningar kombineras med information om sångaren på en och samma plats, kompletterat med kommentarer kring sångsätt, sångövningar och hur man hittar mer information om folksång¹. Alla studenter som studerar svensk folksång uppmanas ivrigt att besöka Svenskt Visarkiv för att hitta egen

Maria Misgeld provar att få till klangen i en folksång.

¹ Se www.uddatoner.com/blatoner

repertoar och att lära sig att själv botanisera och söka i arkiv!

Kärnan, utgångspunkten och avstampet i undervisningen ligger hela tiden i visorna och vissångarna och ett reflekterande arbete utifrån detta – vad man behöver utveckla och jobba vidare med och utveckla när det gäller till exempel sångteknik, röstteknik, musikaliskt uttryck, personlig stil, sångsätt, improvisation och variation m.m. Under sin utbildning får studenter som har svensk folksång som sitt huvudämne också en genomgång praktiskt (genom att sjunga sig igenom det!) av olika vistyper, olika vissångare, nordisk folksång, improvisation inom stilen, flerstämmighet, kulning och trallning. Vi gör också utblickar och breddning mot andra sångstilar och genrer utifrån våra olika specialiteter – för mig handlar det om att till exempel jobba med irländsk sång, »tidig musik«, »nutida konstmusik« m.m. Andra lärare har andra specialiteter och därutöver väljer som sagt studenterna själva hur de vill gå vidare och bredda sig eller fördjupa sig.

Vi har också gjort flera studieresor med fokus på metodik till exempel till Irland och England och i mitt arbete som pedagog på institutionen för folkmusik har jag kommit att intressera mig mer och mer för den metodiska aspekten av folksång. Vad är vettigt att lära

ANNA EKSTAM

Instrument: Fiol

Utbildning: Instrumental- och ensemblelärare svensk folkmusik/ Musikerutbildning svensk folkmusik, 1995–2000

Idag: Polis

»Utbildningen, lärarna och de studenter som fanns kring mig under

mina år på KMH har gjort att jag har utvecklats som människa på ett sätt som jag inte hade gjort på någon annan skola. I mitt nuvarande arbete som polis har jag mycket större nytta av min pedagogutbildning än jag trodde den skulle ha, framför allt i förhörssituationer och i det polisiära mötet med människor.«

LOTTA FRANZÉN

Instrument: Fiol

Utbildning: Fiolpedagogisk kurs för spelmän, 1990–1992

Idag: Pedagog och frilansande musiker

»Jag gick den tvååriga pedagogiska utbildningen Mp under tiden 1990–92. Den var otroligt yrkesinriktad och väldigt bra.«

DITTE ANDERSSON

Instrument: Fiol
Utbildning: Instrumental- och ensemblelärare svensk folkmusik, 1980–1986
Idag: Pedagog, frilansande musiker

»Utbildningen har betytt mycket för mitt fiolspel, och för min förmåga att analysera elevens spel och beteende.«

OLA BÄCKSTRÖM

Instrument: Fiol
 Utbildning, Fiolpedagogisk kurs för spelmän, 1989–1991
Idag: Frilansande musiker, pedagog och producent

»Utbildningen resulterade i att jag började undervisa regelbundet, först genom en suzukiförening, sedan genom kommunala musikskolan – det fortsatte jag med i några år parallellt med frilansande musikerjobb. Mitt undervisande ledde sedan till att jag var en av initiativtagarna till och projektledare för 'ungtfolk' – ett ungdomsprojekt ägt av Dalarnas spelmansförbund men med Folkmusikens hus som bas.«

ut och öva på när man vill sjunga just folksång och vilka övningar och stildrag är vettigt att tillägna sig? Fem sångerskor har under åren från 1994 valt att gå en »folksångpedagogutbildning« och i och med det så skapades ett nytt ämne – folklig sångmetodik.

Folklig sångmetodik? – ett nytt ämne

För folksångerskor i det så kallade bondesamhället var det inte nödvändigt att fundera över sångsätt eller hur de sjöng. De ingick i en tradition där sångsätt, visor och estetik var given – något som man lärde sig som en helhet på gehör och som bekräftades av den omgivande musikmiljön. Idag är folkmusik en genre eller

»För många är det fortfarande lite konstigt att tänka sig att det skulle finnas specifika stildrag som är utmärkande för folksången.«

stil bland andra och den musik vi möter omkring oss innehåller för det mesta andra ideal och stilelement. I dagens mediasamhälle kan man säga att samma resonemang som gällde för bondesamhällets folksångerskor gäller för dagens popsångerskor – de behöver

oftast inte fundera över sångsättet, eftersom de omges av den musiken genom tv, radio, reklam, och genom den får de nödvändiga stilidealerna så att de bara kan »haka på« och lära sig både sånger och sångsätt gehörsvägen. Men det innebär ju inte att det skulle saknas ideal eller gemensamma drag i sångstilen för popsångerskor (till exempel röstklangsideal eller språkljudsbehandling med amerikanska diftonger även på svenska m.m.).

Gemensamma stildrag?

När man tittar närmare på folkmusikområdet så märker man att det verkar också här finnas gemensamma stildrag. Även om individskillnaderna i folksång (som inom andra stilar) kan vara stora så finns de gemensamma stildragen där. Om man inte ser det så riskerar man att inte se skogen för alla träd! Stildragen inom olika genrer skapar ett rikare och intressantare musikliv redan genom att ge en mångfald av uttryck.

Men för många är det fortfarande lite konstigt att tänka sig att det skulle finnas specifika stildrag som är utmärkande för folksången – eftersom personlighet och individuell stil är så påtagligt.

Det finns å andra sidan en uppfattning om att utsuddandet av eventuellt specifika stilideal som finns

inom folksång är att föredra framför en medvetenhet och ett uppmärksammande av desamma. Man menar att genom att uppmärksamma vissa stildrag som till exempel ansatser eller klang så konserverar man just dessa drag. Men att uppmärksamma och belysa vissa stildrag handlar ju oftast om att man gillar just dessa för att de sätter en tydlig prägel på musiken och där är

Samtliga folkmusikstudenter sjunger en staffansvisa vid den årliga julkonserten (2002)

det möjligen verbaliseringen och medvetandegraden som skiljer sig idag mot hur sångare i äldre tid förhöll sig till detta. Det har funnits flera så kallade traditionsbärare som var bra på att belysa typiska stildrag även verbalt till exempel Ragnar Vigdal, Knis Karl Aronsson m.fl.

Måste man dela in i genrer?

Det finns inte något självändamål med att dela in musik i genrer eller olika stilar, utan avgränsningarna finns där för att de kan vara användbara, till exempel i ett metodiskt sammanhang eller för att kunna belysa olikheter och likheter på ett generellt sätt – De kan hjälpa till att se specifika drag till exempel hur man ansätter en ton eller väljer att använda ett språkljud generellt inom en stil, eller för att till exempel skapa medvetenhet om att det behövs utrymme för specifika musikaliska drag som till exempel variabel intonation.

Folksång = naturligt?

Det finns också ibland en tendens att, när det handlar om folksång, se det som att sångaren sjunger »naturligt« d.v.s. utan stil – ett synsätt som tyvärr bara ger genren en mytologisk och mytisk aura, där sångsätt beskrivs som så personliga att de blir omöjliga att prata om generellt eller för den delen lära sig. Alla

sångstilar är i bästa fall »naturliga« för dem som behärskar dem.

Själv väljer jag att använda begreppet genrespecifikt sångsätt eller stil för att kunna avgränsa och kategorisera de detaljer som jag ser som gemensamma inom en stil eller genre och som ur ett metodiskt samman-

»Det finns också ibland en tendens att, när det handlar om folksång, se det som att sångaren sjunger 'naturligt' d.v.s. utan stil.«

hang är användbara att uppmärksamma när man vill lära sig/ lära ut folksång. För att lättare kunna sätta fingret på de element som skapar spänning och musikaliskt uttryck. Annars är risken att vi blir några små men mycket viktiga uttrycksmedel fattigare eftersom de helt enkelt drunknar i mängden eller inte uppmärksammas.

Min infallsvinkel på sångmetodik inom folksång

Idag börjar man oftast sjunga folksånger för att man har själv har valt det, det är ovanligare att man växt

upp med det som en naturlig ingrediens i musikmiljön. Istället är det så att många fastnar för folksången genom att man hört en sångare eller en speciell visa och sedan söker man sig vidare för att lära sig mer. Så började det för min egen del.

Även om det finns mycket att säga om det specifika sångsättet och stildragen i folksång så tänker jag inte gå in på det här utan jag hänvisar istället till till exempel i min uppsats (»Lisa Boudrés sångliga och melodiska gestaltning i tre visor« 1986), »Med blåtoner och krus« (1993) och den nyare webboken »Med blåtoner och krus« (2004–2007) där sångsätt och stil beskrivs utförligt utifrån mitt perspektiv.

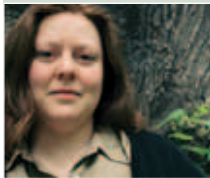
Det jag istället vill belysa här är tankarna på vad som är generellt och vad som är typiskt för olika sångstilar utifrån ett metodiskt perspektiv. Detta är tankar som jag utvecklat i min sångmetodikundervisning vid КМН. Frågeställningen är inte begränsad till just folksång utan speglar ett synsätt som skulle kunna gå att applicera också på allt från fiolspel till vintersport. Frågeställningen är vad som är generella aspekter på röst användning kontra stilspecifika. För att behålla det generella perspektivet har jag valt att inte precisera med till exempel Sångövningar – utan även där hänvisar jag till webboken ovan.

Juulia Salonen från Sibelius Akademiens folkmusikutbildning och Josefin Peters från КМН sjunger tillsammans under 10-års-jubilerande LÅT! 2006.

Det finns ingen teknik utan musik

Ibland talar man om en grundläggande sångteknik, en sångteknik som inte är knuten till ett ideal eller en genre utan som handlar om att lära sig sjunga helt enkelt. Men kan man verkligen säga att det finns en teknik som inte också avspeglar ett musikaliskt ideal? Så fort du sätter an en ton i sång så menar du förhoppningsvis något musikaliskt. Tekniken behöver inte vara medvetet uttalad och verbaliserad för att stå

EBBA JACOBSSON**Instrument:** Sång**Utbildning:** Instrumental- och ensemblelärare svensk folkmusik, 2000–2004**Idag:** Frilansande sångerska och pedagog

»Med denna utbildning har jag fått en stadig grund för att jobba som folksångspedagog, inte minst tack vare Susanne Rosenbergs arbete med att utveckla en metodik inom folksången. För mig var det också otroligt givande att möta alla de andra folkmusikstudenterna. Där har jag funnit många fina vänner och medmusiker.«

PAULA LUNDGREN**Instrument:** Fiol**Utbildning:** Instrumental- och ensemblelärare svensk folkmusik, 1990–1994**Idag:** Pedagog, folkmusikkonsulent och frilansande musiker

»Utbildningen gav en bra grund för att sedan arbeta med folkmusik och även andra genrer. Att få kontakt med musikutövare av olika slag och en möjlighet att utveckla sitt spel.«

för ett konstnärligt val. Tekniken finns där som ett medel att nå ett konstnärligt uttryck. Dessutom kan man ju säga att så fort man börjar sjunga så har man redan där valt något annat än att till exempel tala, ropa eller hålla tyst.

Tekniken man använder avspeglar alltså ett konstnärligt val – ett stilideal redan vid första tonansats. Men kan man inte tänka utan genre/stil? Jo det kan man till en viss grad, men så fort man som sagt ansätter en ton – så handlar det också om det där konstnärliga valet – skall ansatsen vara mjuk, snabb, rakt på, underifrån, stark, svag... Helt enkelt hur du tycker att det skall låta. Idealet som styr kan ju i och för sig vara – »vi skall inte tänka genrer här«, men kanske är det också en stil?

Men visst, någonstans finns det en grundläggande röstteknik som behövs för all sorts sång oavsett genre som till exempel en adekvat andningsteknik. Men så fort man kommer till att sjunga en sång så bär varje genre på specifika ideal som då kommer till uttryck i sångtekniken vad gäller till exempel klangbehandling och språkljudsbehandling (till exempel diftonger i pop, »rena vokaler« i klassisk sång, tonande konsonanter i folkmusik.)

Olika sångstilar berikar – fördjupning berikar

Olika sångsätt och stilar berikar hela tiden varandra både utifrån ett personligt perspektiv för den som sjunger och generellt, men samtidigt skall man inte förringa vad en fördjupning i en stil även utifrån ett metodiks perspektiv faktiskt kan ge framförallt för det egna sjungandet genom att man får ett specifikt verktyg att använda.

Finns metodik utan stil?

Varje genre eller stil har sina speciella sångtekniska svårigheter, så inom olika stilar behövs olika övningar eftersom det behövs olika färdigheter för att till exempel kunna

- sjunga höga toner svagt som i klassisk sång.
- sjunga falsettsång som män gör i hårdrock.
- sjunga med bröstrost i högt läge som kvinnor gör i till exempel pop och musicalsång. Tekniska färdigheter som brukar benämnas belting/twang.
- skifta snabbt mellan olika röstregister som i kulning i folkmusikgenren.

Eftersom alla dessa olika färdigheter behöver olika kunskap och färdighetsträning så kan det vara vettigt att sätta in »stöten« på rätt ställe och öva på just det man behöver lära sig istället för att spilla allt krut på

att öva på att sjunga svagt på höjden när man egentligen vill »kula« starkt!

Tyngdpunkten kan ligga på olika ställen inom samma färdighet vid olika typer av sång – samma övning kan användas till olika saker.

Men det är inte helt enkelt – ibland kan det vara så att man behöver samma färdighet, men den behövs till olika saker. Låt oss ta exemplet med kontroll av andningen. I många sångstilar behöver man ha kapacitet för att ta in mycket luft i lungorna så att det blir

Kersti Ståbi, Sofia Sandén, Marie Axelsson, Ulrika Bodén och Sofia Karlsson funderar över hur de sjunga under LÅT! 1997.

Generell röstkunskap lärs ut av den Mongoliske läraren Bayarbaatar – Calle Arnberg lär sig att andas rätt i övertonsång (2002).

ett övertryck och disponera luften på något sätt. För det behöver man ett bra »stöd« d.v.s. en välutvecklad andningsteknik, där man lär sig att kontrollerar luftflödet under sång. En folksångare som skall »kula« behöver kunna ta in mycket luft i lungorna och att sedan hantera ett högt tryck under stämbanden men utan att använda så stort luftflöde. Man håller alltså luften kvar länge i lungorna, det går inte åt så mycket och det är relativt korta fraser.

En klassisk sångare behöver däremot efter att, på samma sätt som ovan, ha tagit in rejält med luft hålla ett jämt tryck under stämbanden och därefter disponera luften i lungorna med trycket. Trycket varierar beroende på var i andningscykeln man befinner sig och ibland använder man all luft – till sista »luftbubbla«. Man behöver kunna sjunga långa fraser och få luften att räcka till hela frasen.

Båda dessa sångare behöver ju lära sig att »hantera mycket luft i lungorna«, och kan ju då jobba med övningar som tränar upp just detta, men användningsområdet för den färdigheten är sedan helt olika.

Samma uttryck kan betyda olika saker inom olika genrer

Ibland kan det synas som att man ändå pratar om samma sak eftersom man använder samma ord. Ett sådant exempel är när man pratar om mixröst eller mixad klang – alltså en blandning mellan bröströst och huvudröst. Men det kan låta helt olika beroende på vilken genre det handlar om, så begreppet mixröst kan alltså betyda helt olika saker. Olika »blandningar« kräver ofta helt olika typer av övningar. Sjunger man med en mixklang som är luftig och lätt använder man en helt annan teknik än om man sjunger med en tätare stämbandsslutning. När man

pratar om att man vill hitta en mixad klang kan det alltså låta som om man menar och talar om samma sak, men i realiteten kan det vara så att man faktiskt pratar om diametralt olika saker.

Är en vokal samma sak i alla sorters sång?

Att jämföra ut vokalernas klangfärg är en viktig del inom den klassiska sångskolningen, man kallar det för att egalisera. Inom pop och musical använder man sig också till viss del av egalisering, till exempel genom att använda »twang«, men det låter inte riktigt på samma sätt och produceras inte heller på samma sätt. Inom folksång använder man sig ofta motsatsen till egalisering – man ökar istället skillnaden mellan vokalljuden för att kunna använda kontrasten som en del i musicerandet. Dessa olika sätt att förhålla sig till vokaler kräver olika övningar.

En infallsvinkel på sångmetodik

Det finns alltså både färdigheter som skiljer sättet att använda rösten i stilar åt och det finns färdigheter som förenar. Var börjar och slutar likheter och skillnaderna?

Skillnad mellan röstkunskap och sångkunskap

Till att börja med tycker jag att man kan skilja mellan två grundläggande begrepp: Röstkunskaper, vilket

handlar om gemensamma färdigheter för rösten när man skall använda den för att sjunga oavsett genre. Det andra grundläggande begreppet är sångkunskaper som då är de färdigheter som du behöver kunna inom olika genrer. När det gäller sångkunskaper finns det något att tjäna på att lära sig det specifika sångkunskaper som behövs för den musik du vill sjunga. Enligt min erfarenhet lönar det sig bättre att gå pang på rödbetan och lära sig det specifika som du kommer att behöva.

För att lättare kunna beskriva olika stilars speciella färdigheter och för att förstå hur de förhåller sig till varandra använder jag mig av en metafor i form av en byrå där tre olika lådstorlekar representerar olika färdigheter och kunskapsområden. Längst ned finns några riktigt stora lådor, ovanför dessa kommer några mellanstora lådor och överst i byrån finns en mängd pyttesmå lådor.

Stora lådor

Oavsett vad man sjunger i för stil så börjar man med att titta i lådorna längst ner, här finns röstkunskaperna, där hittar man det som är gemensamt och som till exempel skiljer ut röst användning för sång från röst användning för tal:

- Färdigheten att använda andningen på ett adekvat sätt vid sång (till skillnad från till exempel tal)
- Färdigheten att hålla den tonhöjd man vill i en sång

Mellanstora lådor

I de mellanstora lådorna finns färdigheter som handlar om det som är mer specifikt och som skiljer olika stilar åt och där man gör olika beroende på vilken stil eller genre man sjunger inom, här kommer vi in på sångkunskaper. Rubrikerna på lådorna kan vara detsamma med ingredienserna är oftast olika. Exempelvis kan nog alla vara överens om att det behövs en medvetenhet om klangbehandling för att bli bra på att sjunga, men klangbehandling sker inte på samma sätt i en folklig koral som i en Mozart aria, det handlar alltså inte om en sorts klangbehandling som passar till allt utan olika:

- Klangbehandling, klassisk
 - Klangbehandling, folksång.
- eller välja mellan*
- Drillteknik inom folksång
 - Drillteknik inom klassisk sång
- eller välja mellan*
- Sjunga »rent« inom folkmusik (sjunga med kvartstoner)

- Sjunga »rent« inom västerländsk intonations praxis
- Sjunga »rent« inom jazz intonation med »blue notes«

och fundera över vilket man vill jobba med/ lära sig

- Språkljudsbehandling – Egaliserad som i västerländsk konstmusik
- språkljudsbehandling – Oegalisering som i folkmusik

Det är ju onödigt att till exempel lära ut eller jobba med en övning för egalisering om man inte vill egalisera.

Pyttesmå lådor

Överst i byrån finns det en mängd pyttesmå lådor som var och en innehåller verkligt specifika sångkunskaper och det som är speciellt även inom en genre eller stil.

Exempelvis inom folksång:

- Behandling av språkljud vid trallning
- Klangplacering vid kulning
- Fraseringsteknik i koralsång

Inom klassisk sång skulle lådorna kunna innehålla:

- Koloraturteknik i Mozarts repertoar
- Klangplacering Italiensk operarepertoar
- Drillteknik i Dowlands sånger

*Eva Åström
Rune, numera
också lärare på
Ingesunds
Musikhögskola,
praktiserar sång-
kunskap i en visa
från Enviken
under jubileums-
LÅT! 2005.*

Varje specifik låda ger i sin tur upphov till speciella övningar. Men nu kan man ju tycka att varför göra allt så krångligt? Varför inte istället öppna alla lådor – ungefär som att gå in i en stor godisbutik, med en massa olika karameller och kolor i olika färger och former i alla lådorna – man vill ju smaka på allt! Ja, de kan man gott göra för det är ju vara bra att veta och prova alla dessa spännande olika sätt att sjunga på. Men om vi nu betänker att varje lådöppning innebär

att du faktiskt skall lära dig den aktuella tekniken då är ju frågan om man verkligen hinner »sätta i sig allt« som finns i varje låda innan ens stund på jorden är tillända? Slutsatsen utifrån ett metodiskt perspektiv blir då att varje person måste skapa sin egen snitslade bana genom sångbyrån. Genom att få syn på strukturerna kan man göra rätt val. Man måste kanske ibland välja bort för att kunna välja till! Alla olika förhållningssätt och sångtekniska färdigheter hjälper till att skapa det personliga uttrycket. Ofta är det bra att behärska helt olika stilar och sångsätt, det skapar en röstlig flexibilitet och själv har jag bara haft glädje av alla de olika stilar jag hela tiden intresserar mig för.

Vari ligger skillnaden mellan de olika nivåerna?

De stora lådorna innehåller grundläggande röstkunskap som kan vara i stort sett lika oavsett vad man tänker sjunga, metodiken kan där vara lika oavsett vad man sedan har tänkt sig att sjunga. Lådorna är få och stora och har ett brett innehåll.

I de pyttesmå lådorna överst är skillnaderna redan i beskrivningen av färdigheterna så specifika att nog ingen tvivlar på att det krävs olika metoder, övningar och kunskap för att lära ut eller lära sig dessa färdigheter. Till exempel är det förmodligen onödigt att lägga allt för mycket kraft på att lära sig behandling av

språkljud i trallning av LappNils-polskor om man just skall till att sjunga en Wagneropera i Bayreuth! Men med det inte sagt att det kan vara nog så nyttigt och berikande för allt man sjunger att öva språkljud på trallningsvis, men det är bara det att det ena inte riktigt kan ersätta det andra. Om man vänder på steken så om man övar egaliserad klang som om man skall sjunga Valkyrian I Bayreuth men egentligen skall tralla LappNils polskor så får man inte mycket träning på de kontrasterande språkljud och pulsmarkering man behöver vid trallning.

Men den springande punkten och det som brukar ställa till problem just i sångmetodiksammanhang är hur man ser på det som finns i de mellanstora lådorna. Här hittar vi till exempel begrepp som klangplacering, mixad röst, drillteknik och det är lätt att tänka att detta är samma sak oavsett genre och därför också metoden att lära sig det? Alltså att själva färdigheten och förmågan ser likadan ut bara för att de delar rubrik. Men här menar jag att skillnaden kan vara väldigt stor. Därför är det en vits med att man redan från början tänker att det man jobbar med vad gäller sångteknik också hänger ihop med den musik man faktiskt tänker sjunga. Det är nog ganska vanligt att man jobbar med sångövningar som egentligen är skapade för en annan röst användning än den man är ute efter och

då blir det väldigt kontraproduktivt. Ungefär som att öva snabba starter fast man egentligen vill springa maraton – snabba starter har man inte primärt användning av i maratonlöpning, där man istället behöver uthållighet! Det finns alltså färdigheter på just mellannivån där skillnaden är stor mellan vad du behöver öva på vad gäller till exempel klang om du ämnar sjunga folksång eller arior eller musiker.

Men till syvende och sista är all sångteknik underställd det musikaliska uttrycket – det som verkligen berör oss. Min erfarenhet är att genom att skaffa sig struktur på vad man faktiskt vill lära sig så kan man få en rikare palett. Jag tycker att jag fått en större flexibilitet genom att se det typiska eller skillnaderna mellan olika sångsätt.

Det finns ingen teknik utan musik. Teknikens mening är att hjälpa dig till det musikaliska uttryck du är ute efter och är inte ett självändamål!

Susanne Rosenberg – folksångerska och pedagog. Gick utbildning på KMH 1984–1987 och började arbeta som folksångpedagog där 1994. Är lektor i folksång och sedan 2005 prefekt på institutionen för folkmusik vid KMH.